

סימפוניות ליהודי החדש

מאת שלמה טנאי

א

האדם העברי לא תקום הריבונות והחברה החדשה בארץ-ישראל. אמנם לא היה היחיד בתחושה זו, אך כיום אין ספק שהיה מחבר סדרת הסמפוניות הגדולות ליהודי החדש, — הייחודי היכול, הלוהם והחורש, בעל כושר השלטון והריבונות — ובכך היה מראשי מעצבי של האדם הישראלי-הרצוי בדורות אלה.

„המאלו יקום עוד משה המוציא ויהושע כובש ומכניס לאדנות?”

והוא משיב:

„אני רואה את העם רב איל ובכוח לנקט בגלגל גורלו. שיסב לפי דפק לבו הגדול והטוב, ממסע במימי האימים אלי חף”

(למנצח לשני יהודים מזמור „שיר”, „רחובות הנהר”)

ב

בן והנדודים ככשלוף-תמיד, תחושה של אי-מוצא, של פיזור נצחי („הגבר רות העולה”, „משא אל איהופה”) ו-חיים התלויים בחסדי אדונים וזרים; חוסר ההרגשה של יכולת לקיים חיים יהודיים ריבוניים. אם כל אלה הם מנת חלקנו, דור אחר דור, בעליה וביהודה שבין משטר למשטר, מדינה למדינה, דת לדת — הרי אנו אשמים, כנראה, בכך בעצמנו — כך העמיק רגש האשמה הכבד וגרם לחוסר אונים.

יתר על כן: מבחון הוטחה ביהודים ההרגשה שיש יסוד מהותי לכשלוף הלאומי היהודי הנצחי. כאילו זה ענין שאינו ניתן לשינוי כי הוא בדמו של היהודי. רגש זה שאב גם ממקורות פנימיים ובעיקר מן התודעה המיסית-דתית, שממנה ינקו יהודים רבים יום יום את האשמה — בגדנו.”

ג

לאומי. אצ"ג עשה זאת בשתי דרכים עיקריות; בדרך הבקורת השלילית (וזה היתה מקובלת גם על אחרים) והיא צד „הקטרוג” ובדרך הפותית-אוה הגדולה והיא צד „האמונה”.

קיומה של יצירת אצ"ג בשירה העברית, ולא פחות מזה בתודעה הלאומית — השפעתה עזה בתחומים שונים; אך אחד מכוחותיה הכבירים הוא, אולי, כוח-הריפוי המופלא שבה. אצ"ג פרץ לתוך החוויה היהודית כדי ליצור בה מהפכה. אמנם כבר היתה קיימת תנופתה — בחזון ציוני, ב-התעוררות חלקים שבעם, בעליות, בהתישבות — אך אצ"ג בא להגבירה בשתי שאיפות: לעשותה בקצב כביר ובשלימות גדולה. הרכבת היהודית נסעה לאט מדי ופסחה על-צמתים והמשורר רתם עצמו כקטר-למשיכה וכקטר-לדחיפה, משני צדדיה, לעשותה רכבת מהירה וישירה.

אך, כמובן, לא הצד הפיזי-מעשי בלבד הסעיר את אצ"ג, אלא תחושה עמוקה של הרס וחורבן בתחום הבלתי מוגדר של דיוקן-מהות האדם היהודי. הוא חש שבלי בנייה מחדש של דמות

הרקע לדחף הפנימי החזק, להיות כסנה הבורע, היה טמון בעמקי הנפש היהודית, שהגיעה בראשית ה-מאה למצב של פרי אפיל של הגלות. שם שררה, בלא מצרים, השנאה העצמית, ההנמכה, חוסר האמון העצמי, כלימת-החולשה, שמצאו ביטוי בכיוונים שונים: מזה — בהתנכרות, בכריחה מן היהדות, או ברגשי-גדלות מוגזמים, או בהסתפקות-בקטנות, ב-בחינת: זו יכולתנו, כאלה אנו וליותר איננו מסוגלים; ובשוליים הקיצוניים — בשנאה עצמית גלויה, מזוכיסטית, תוך חישוף תכונות ואופי שליליים.

חלקים מבין כל אלה אף לא הגיע לתודעתם שרשי מעשיהם והגותם — היא שנאה עצמית עמוקה. אנו ממרחק, יכולים להסביר זאת ברגש אשמה יהודי קשה, שנבע מסבל-דורות. היהודי צשא עמו את נטל החור-

על רקע זה יש להבין את פרץ-הכוח שהיה נדרש כדי להפוך דעה-קדומה, ורגש אשמה מדימה בעיקרו, שנאת-שוא עצמית — לכוח אנושי-נפשי של אמונה עצמית ורגש כבוד

הכוחות הגנונים באדם היהודי (יום יום עכשו לאן, „רחובות הנהר”); על בן עוברים, במחזוריות מסוימת, בשירי אצ"ג רגשי-הזעם אל השלילי ורגשי-האהבה וההערצה אל היהודי החדש-ישן. זמן למעשה יהודי-העתיד, שגרינברג מאמין בקיומו-האפשרי על יסוד העבר הרחוק, אך גם הגלותי („שיר המהלך הגדול”, „רחובות הנהר”, או פרק כ, משא אל איהופה” ב.הגברות העולה”).

„כהאסף אגלי כספית — אספת השבטים היהודים:

הפוחות הפסופים היכליות — לאחד באחד!

קץ גליות ארץ מלכות; דריכה לעצמה; לנקיטת הגורל בידים; אהבת חרות — שנאת שעבוד;

יהודי ליהודי: חזק, אחי, ונתחוק! לחיות ולגדל עד יום שלטון”

(„חזון גלעד לשבטי ישראל”, „רחובות הנהר”)

ד

חזון-האדם החדש נעזר בזמן העתיק, בהיסטוריה היהודית, ותהה, הוא-עצמו, על הדרך שבה עברו כל אלה, כשהם רדומים אך לא מתים, מתקופת מלכים בעבר לתקופת-ריבונות-מדינה לעתיד — שאכן, התגשמה בהווה.

בדרך השנייה יצר אצ"ג דמות דיו-קנו של האדם העברי החדש, שיש בו אהבה עצמית ותודעה לאומית, מיווג של כוח פיזי וכוח רוחני; שיש בו זקיפות קומה וגאווה עצמית, שיש בו כוח השלטון והאדנות (וזה בני-גוד לכניעה ולשיעבוד לזרים). לחיזוק

והוא — בר אדנות ונפש גבוהה.

בדמו עוד ממהות המלכות בימי ראשון; רן עמו השליט על גבולות יורש-שערי-אויביו.”

(מ, ארבעה שירי בינה, „רחובות הנהר”)

ה

גדולים בגולה היהודית; אך ביחוד עם גילול הכוחות הגדולים שבעם, העומד ויכול למלחמה ממושכת, ש-נכפתה עליו, על עיצוב ריבונותו ו-אדנותו, — נראה מסע-המהפכה ה-נפשי-אנושי של אצ"ג כנצחון, שיש ללמוד היטב את לקחיו. אצ"ג היה מראשי המבשרים והמעצבים את הנצחון על מחלה יהודית קשה (ש-סימני רצידיב שלה מתגלים, לאסוננו בזמן הזה) ובוזה קנה לו מקום בין מעלי-הארוכה היהודים הגדולים.

אפילו דן עצמו לדומיה בשנים ה-אחרונות ואינו מתיר אפילו לפרסם מהדורות חדשות לכתביו, שכבר ראו אור — מהדהדת וקיימת קיום דומיננטי סדרת הסימפוניות שלו, שהייתי מכנה אותה: סימפוניות ליהודי החדש.

בכוח אדיר, תוך חזרה בלתי פוס-קת, בגונים רבים ועשירים מציר אצ"ג, כשהוא מוקיע (תוך ריב-מדיני פוליטי, אך גם מהותי-עקרוני) התנכ-רות לסגולות-הגדולות שבתוכנו — ומבטיח-חולם את האדם-הרצוי, ה-קיים אי-שם בפנים ויש לקרוא-לו לחיות מחדש את עצמו בשלמות. ואם יש יאוש ונעם באצ"ג בנושא זה, הרי הם נובעים מתחושתו שאין הדור חש דיו את גודל-הזמן, וההזדמנות, ואינו נאמן לציווי ההיסטוריה-היהודית. לשון פשוטה: אינו מנצל את הפוטנציאל הכביר הטמון בו.

היום, לאחר 60 ומעלה שנות יצירה ומאבק, קרוב ל-30 שנה למדינת-יהודית ריבונית; עם גילויי המבוכה וה-ספק ועם העמידה מנגד של חלקים